

„Hamsun lot seg misbruke og forføre“.

Alfeng

8/10 M - 46

Hitler var en snørrviktig fyr, han virket som en malersvenn, sa han etter audiensen hos «der Führer».

«Jeg lå brakk, åndelig lammet . . . Her stanser helt min penn.»

Riksadvokatens vedtak om at det ikke skal reises tiltale mot den 86 år gamle Knut Hamsun, vakte som kjent sterk misnøye i enkelte kretser, og Erstatningsdirektoratets beslutning om å gå til sivilt erstatningssøksmål mot ham, ble derfor mottatt med desto større tilfredshet. Et fyldig utdrag av dokumentene i denne saken har nå vært tilgjengelig for en av NTB.s medarbeidere, og det er ingen tvil om at de bidrar til forståelsen av riksadvokatens beslutning og kaster lys over meget som hittil har vært lite kjent.

Det framgår av dokumentene at Hamsun både før og under krigen levde meget isolert, og at den eneste kontakten med utenverdenen de siste krigsårene var Aftenposten og Fritt Folk. Tungt hørt som han var kunne han ikke høre radio, og hans nærmeste gjorde seg sjelden eller aldri umak for å føre en samtale med ham. Hans familiele forhold synes ikke å ha vært de beste. Han levde i sin egen verden og kjente ikke til det som i virkeligheten foregikk. Det er kanskje en av grunnene til at han så lett ga etter for nazistenes og tyskernes krav. Ikke sjelden fikk han tiltelefon fra Reichskommissariat midt på natten, når en uttalelse eller en artikkel skulle «bestilles», og Hamsuns «medfødte idiosynkrasi» mot England og hans uvitenhet ble utnyttet til siste trevl av herrefolket. «Han har latt seg misbruke og forføre», sier en av hans gamle forfattervenner i sin forklaring. «Jeg tror ikke han hadde gjort dette hvis han ikke hadde vært døvhørt. Med Hamsun er det meningsforskjell og ikke svik».

Hamsun har, så vidt en kan forstå, aldri meldt seg inn i NS. «En mann som het Sjur Führr satte en gang en knapp på mitt jakkeoppslag», har han selv forklart.

Det vakte forbitrelse blant gode nordmenn da Hamsun våren 1943 lot seg bruke som norsk taler ved en nazistisk journalistkongress i Wien, og da det ble meldt at han hadde avlagt et besøk hos «der Führer». Hamsun har selv forklart at det var ordre fra Hitler, og at han selv ble ergerlig da han hørte det. «Det skulle jo liksom være en ære for meg å få audiens for ham. Jeg mente at professor Aall var bedre skikket til å møte hos Hitler.»

Og det hadde han kanskje rett i. Et notat fra tyskeren Ernst Züchner som var til stede under samtalen i «Führerhauptquartier», viser at Hitler var rasende da Hamsun var gått, og fraba seg besøk av «slike folk».

Züchner opplyser at samtalen til å begynne med ble ført i en meget høflig tone, men at den etter hvert ble stadig mer hissig, og at Hamsun til tider talte «i dyp fortvilelse». Han hadde nemlig, etter eget utsagn, satt seg fore å angripe Terboven. «Reichskommissars måtte passer ikke for oss, hans «Preusserei» er uantagelig for oss, og så skytingen. Vi gidder ikke mer.» Denne siste setningen ble ikke oversatt av tolken, «legasjonsråd» Holmboe. «Terboven ønsker intet Norge, men et protektorat, det stiller han oss i utsikt. Denne mannen ødelegger mer for oss enn en Hitler kan bygge opp.» (Ikke oversatt).

Holmboe (til Hamsun): Tal dog ikke om det, vi har jo «føreren»s løfte.

Hitler: Tyskland behøvde dog ikke innsette en norsk regjering, at det skjedde, viser bare vår gode vilje.

Hamsun: Vi snakker mot en vegg. (Ikke oversatt).

Hitler blir etter hvert utålmodig, og til slutt antyder han at audiensen er forbi: «Ja, så, mine herrer . . . Man reiser seg og går ut på terrassen, og ved avskjeden ber Hitler Holmboe berolige Hamsun.

Hamsun kom senere i heftig diskusjon med Holmboe og beskylte ham for ikke å ha oversatt korrekt, men Holmboe forsikret at han hadde oversatt «ord for ord». Hamsun hadde ikke betrudd å snakke om Reichskommissar etterat «Føreren» hadde forsikret at han ville gå etter krigen.

Hamsun: De idiot, De taler tull! Krigen vil vare ennå lenge — meget lenge. Reichskommissars måtte kan ikke lenger tåles. Tingene skulle ha vært sagt skånselsløst. I stigende opphisselse søkte han etter ord for å karakterisere Terboven, og så til slutt: Denne mann er så upassende for oss, han er — udannet. — Holmboe innvendte at en så høy embetsmann innsatt av «Føreren» ikke kunne angripes slik, og minte om Hitlers argument om at Norge hadde fått egen regjering.

Hamsun: De er jo motpartens advokat. En egen regjering — ja, men det nytter jo intet at Quisling snakker med Terboven. Terboven bestemmer hva som skjer i Norge. Quisling, føyd han til smertelig og med hån, «mannen med de få ord, han kan jo ikke tale». Holmboe bemerket at Hamsun heller skulle ha snakket om den dårlige situasjon i Norge, og nevnt at en skulle «sende de fiendsinnede plutokrat-sønner til arbeidsinnsats i Ostland».

Züchner opplyser til slutt at en motagelse som skulle ha funnet sted hos Goebbels dagen etter Hamsuns besøk hos Hitler, ble avlyst uten noen begrunnelse, og Hamsun fløy deretter tilbake til Norge.

— Hitler var en snørrviktig fyr, han snakket bare om JEG, sa Hamsun senere. Han virket som en malersvenn, Macody Lund sa det samme. Men det var rart at han greide å få folk til å si «Min Fører», at generaler kunne få seg til å si sånt.

— Det kan godt være jeg er ført bak lyset, men det er ingen råd med det, er Hamsuns egen kommentar, og han ønsker bare «å bli dømt helt ordinært, uten avslag». Han mener selv at han er en død mann som forfatter, og at hans bøker ikke vil bli lest stort mer. Men han tar seg tilsynelatende ikke meget nær av det: «— i de siste kanskje 40—50 år vet jeg ikke å ha brydd meg det minste om hva som ble ment om min penn, enten det var ros eller dadel. Jeg har levd og drømt i mitt jordbruk og i min diktning, som begge har vært meg kjære. I fem år under krigen gjorde jeg ikke annet enn de stubbene til avisene . . . Et magert resultat i fem år for en virksom penn. Jeg lå brakk, åndelig lammet. Nu etterat jeg ble arrestert fikk jeg pusten igjen, var begynt på et lite arbeid og var kommet bra i vei». Men så kom mentalobservasjonen, og han legger til: «Her stanser helt min penn».

Ja, Knut Hamsuns penn er stanset. De siste bøkene hans holdt ikke mål, det er han selv klar over. Hans handlinger i krigsårene er det ingen som kan forsvare, men det er fremdeles et åpent spørsmål om de skal komme til å ødelegge den eventyrverden som han skapte da han sto på høyden av sin kunst, og som i en hel verden i undring.